

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ОСНОВНИХ КОМПОНЕНТІВ ТОЛЕРАНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ІЗ РІВНЕМ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Терещенко К.В. Особливості взаємозв'язку основних компонентів толерантності педагогічних працівників із рівнем організаційної культури закладів освіти. У статті обґрунтовано важливість розвитку компонентів толерантності педагогічних працівників як умови формування організаційної культури закладів освіти. Зроблено емпіричне дослідження рівнів розвитку компонентів толерантності педагогів та їх взаємозв'язку з індексом та складовими організаційної культури навчальних закладів. Найбільш вираженими виявилися етико-нормативний, ідентифікаційно-особистісний, когнітивний, афективний, діяльнісно-стильовий компоненти толерантності респондентів. Найменш розвинутими є потребо-мотиваційний, ціннісно-орієнтаційний та особистісно-смысловий компоненти толерантності педагогів. Найтісніший взаємозв'язок встановлено між етико-нормативним, діяльнісно-стильовим, особистісно-смысловим, когнітивним компонентами толерантності педагогічних працівників й індексом та складовими організаційної культури навчальних закладів.

Ключові слова: толерантність, компоненти толерантності, організаційна культура, індекс організаційної культури, складові організаційної культури, навчальні заклади.

Терещенко К.В. Особенности взаимосвязи основных компонентов толерантности педагогических работников с уровнем организационной культуры учреждений образования. В статье обоснована важность развития основных компонентов толерантности педагогических работников как условия формирования организационной культуры учреждений образования. Проведено эмпирическое исследование уровней развития компонентов толерантности педагогов и их взаимосвязи с индексом и составляющими организационной культуры учебных заведений. Наиболее выраженными оказались этико-нормативный, идентификационно-личностный, когнитивный, аффективный, деятельностно-стилевой компоненты толерантности респондентов. Наименее развитыми являются потребностно-мотивационный, ценностно-ориентационный и личностно-смысловой компоненты толерантности педагогов. Наиболее тесная взаимосвязь установлена между этико-нормативным, деятельностно-стилевым, личностно-смысловым, когнитивным компонентами толерантности педагогических работников и индексом и составляющими организационной культуры учебных заведений.

Ключевые слова: толерантность, компоненты толерантности, организационная культура, индекс организационной культуры, составляющие организационной культуры, учебные заведения.

Постановка проблеми. Виконуючи важливу суспільну роль, вітчизняні заклади освіти мають відповідати сучасним викликам. В умовах глобалізації й інтеграції в європейський освітній простір особливо актуальною є проблема розвитку організаційної культури закладів освіти відповідно до сучасних вимог. У науковій літературі усе більше уваги приділяється психологічним чинникам, які сприяють розвитку організаційної культури навчальних закладів. Значущою соціально-психологічною характеристикою персоналу, яка впливає на формування організаційної культури сучасних освітніх організацій, виступає толерантність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з літературними даними, оцінка параметрів та складових організаційної культури організацій різного типу знайшла своє відображення в роботах К. Камерона [4], І. Ладанова [8], Ч. Хенді [15], Г. Хофстеде [19], Е. Шейна [18] та ін. Особливості формування організаційної культури організацій різного типу, у тому числі закладів освіти, розглянуто у працях вітчизняних вчених О. Ішук [3], Л. Карамушки [5], А. Шевченко [17] та ін.

Толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння) виступає складним соціально-психологічним явищем. Зокрема, згідно з визначенням Г. Солдатової та Л. Шайгерової [13], толерантність – інтегральна характеристика індивіда, що визначає його здатність у проблемних та кризових ситуаціях активно взаємодіяти із зовнішнім середовищем з метою відновлення своєї нервово-психічної стійкості, успішної адаптації, недопущення конфронтації і розвитку позитивних взаємовідносин з собою та з навколишнім світом. Значення толерантності як соціально-психологічної характеристики особистості висвітлюють у своїх працях Г. Олпорт [9], Л. Орбан-Лембрик [10], Л. Почебут [12], А. Скок [14], Г. Солдатова та Л. Шайгерова [13].

Умови розвитку толерантності педагогічних працівників та студентської молоді розглядали вітчизняні дослідники О. Брюховецька [1], Л. Вишневська [2], Л. Король [7], В. Полякова [11], В. Чопей [16] та ін. У попередніх дослідженнях ми аналізували взаємозв'язок між видами толерантності персоналу та рівнем організаційної культури освітніх організацій [6]. Разом із тим, проблема взаємозв'язку компонентів толерантності педагогів та складових організаційної культури сучасних навчальних закладів залишається недослідженою.

Мета статті полягає в оцінці взаємозв'язку між основними компонентами толерантності педагогічних працівників й індексом та складовими організаційної культури закладів освіти.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. У ході дослідження компонентів толерантності персоналу освітніх організацій та їх взаємозв'язку з рівнем організаційної культури закладів освіти використовувалися такі опитувальники: а) індексу та основних складових організаційної культури – «Оцінка рівня організаційної культури» І. Ладанова [8]; б) для дослідження основних компонентів толерантності – «Види та компоненти толерантності-інтолерантності» Г. Бардієр [12]. За допомогою опитувальника «Види та компоненти толерантності-інтолерантності» Г. Бардієр визначено рівні розвитку таких компонентів толерантності педагогічних працівників: афективного, когнітивного, конативного, потребо-

мотиваційного, діяльнісно-стильового, етико-нормативного, ціннісно-орієнтаційного, особистісно-смыслового, ідентифікаційно-групового та ідентифікаційно-особистісного.

Дослідження проводилося у 2014 році на базі загальноосвітніх навчальних закладів Київської області. В опитуванні прийняло участь 306 педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів традиційного (42,5%) та інноваційного (57,5%) типу.

Дослідження здійснено в рамках виконання науково-дослідної теми лабораторії організаційної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури» (2013–2015 рр.; науковий керівник – член-кор. НАПН України, доктор психологічних наук, професор Л.М. Карамушка).

Насамперед у ході дослідження встановлено *рівні розвитку основних компонентів толерантності педагогічних працівників* (табл. 1).

Таблиця 1

Рівні розвитку основних компонентів толерантності педагогічних працівників (%)

компоненти толерантності	низький рівень	середній рівень	високий рівень
афективний	2,9	24,3	72,8
когнітивний	2,1	21,0	76,9
конативний	1,8	62,5	35,7
потребово-мотиваційний	3,2	64,8	32,0
діяльнісно-стильовий	1,8	45,7	52,5
етико-нормативний	2,8	4,6	92,6
ціннісно-орієнтаційний	3,2	65,7	31,1
особистісно-смысловий	2,2	69,5	28,3
ідентифікаційно-груповий	4,0	55,8	40,2
ідентифікаційно-особистісний	2,8	19,3	77,9

Згідно з результатами дослідження, найбільш представлений на високому рівні розвитку *етико-нормативний* компонент толерантності педагогів, у якому толерантність виступає як етична норма. Зокрема, як видно з рис. 1, переважна більшість (92,6 %) респондентів характеризуються високим рівнем розвитку цього компонента.

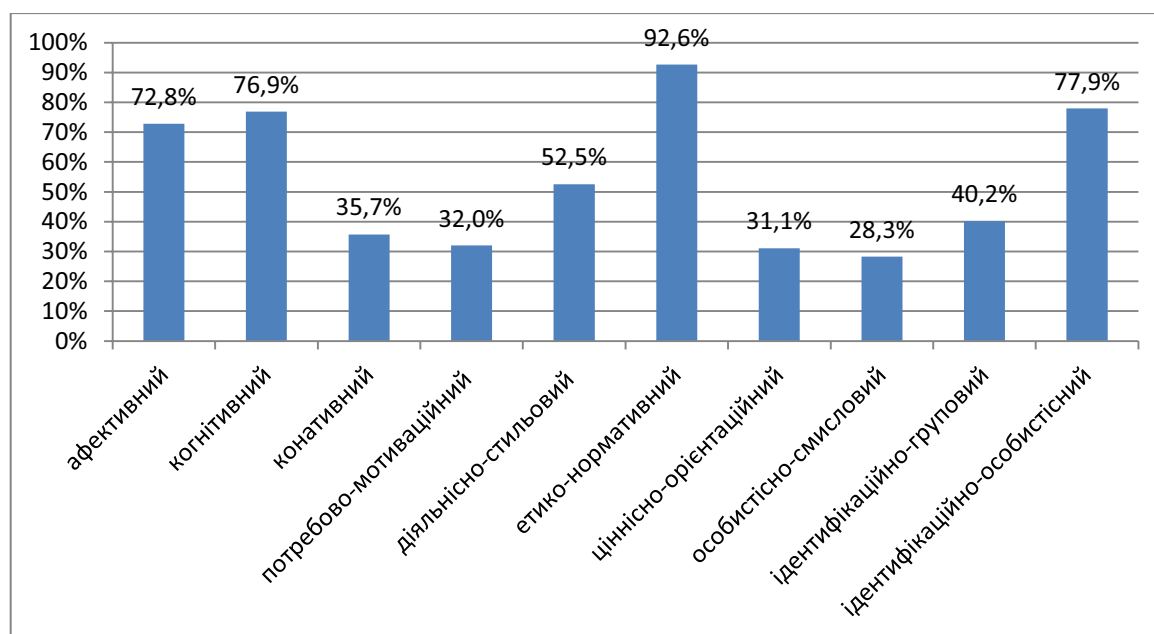

Рис. 1. Частка респондентів з високим рівнем вираженості основних компонентів толерантності

Дещо менш вираженим є *ідентифікаційно-особистісний* компонент толерантності педагогів, який, за визначенням Г. Бардієр, свідчить про те, що толерантність людини базується на її особистісній самоідентифікації, а також про ступінь сформованості спектру ідентичностей у сферах можливого прояву толерантності [12]. Вищезгаданий компонент представлений на високому рівні в 77,9 % опитаних працівників освітніх організацій.

За результатами опитування, високим рівнем розвитку *когнітивного* компонента характеризуються 76,9 % опитаних. Отже, більш ніж три чверті опитаних освітян виявляють прагнення пізнати та зрозуміти точку зору співрозмовника, відмінну від власної.

Як показали результати дослідження, понад дві третини респондентів (72,8 %) демонструють високорозвинений *афективний* компонент толерантності, тобто в їх толерантному ставленні до співрозмовника значною мірою присутні емоції і почуття.

Діяльнісно-стильовий компонент толерантності є високорозвинений у понад половини опитаних (52,5 %) та проявляється як сталий толерантний стиль поведінки у взаємодії з оточуючими.

Дещо менш розвинутим є *ідентифікаційно-груповий* компонент, який демонструє, згідно з визначенням Г. Бардієр [12], наскільки толерантність особи базується на її ідентифікації з близькою соціальною групою. Цей компонент представлений на високому рівні в 40,2 % опитаних педагогів.

Конативний компонент як готовність до взаємодії проявляється на високому рівні у понад третини респондентів (35,7%).

Найменш вираженими виявилися *потребово-мотиваційний*, *ціннісно-орієнтаційний* та *особистісно-смісловий* компоненти толерантності освітян. Дійсно, вищезгадані компоненти мають високий рівень прояву у менш ніж третини респондентів (відповідно в 32,0 %, 31,1 % та 28,3 % опитаних).

Отже, найбільш вираженими серед педагогічних працівників виявилися компоненти толерантності, що проявляються у структурі толерантності як етичні норми, спосіб самоідентифікації та пізнання, вияв емоцій та почуттів, стиль поведінки. У свою чергу, найменш розвинуті компоненти являють собою толерантність як прагнення до встановлення толерантних відносин, пріоритетну цінність та особистісний зміст.

Під час наступного етапу дослідження проаналізовано *взаємозв'язок між компонентами толерантності педагогів й індексом та складовими організаційної культури закладів освіти*.

Як видно з *табл. 2*, простежується прямий зв'язок когнітивного компонента толерантності педагогічних працівників з індексом організаційної культури в цілому ($p < 0,01$) та складовими організаційної культури «робота», «комунікації», «мотивація і мораль» ($p < 0,05$). Таким чином, прагнення працівників до пізнання та розуміння іншої людини здійснюють позитивний вплив на культуру освітніх організацій.

Таблиця 2

Взаємозв'язок між компонентами толерантності педагогічних працівників й індексом та складовими організаційної культури освітніх організацій (r)

компоненти толерантності	індекс організаційної культури	складові організаційної культури			
		робота	комунікації	управління	мотивація і мораль
афективний	0,120	0,057	0,107	0,069	0,094
когнітивний	0,173**	0,148*	0,125*	0,100	0,123*
конативний	0,153*	0,203**	0,128*	0,094	0,109
потребово-мотиваційний	0,145*	0,075	0,094	0,107	0,133*
діяльнісно-стильовий	0,241***	0,190**	0,229***	0,208**	0,208**
етико-нормативний	0,273***	0,212***	0,201**	0,178**	0,197**
ціннісно-орієнтаційний	0,100	0,092	0,107	0,061	0,048
особистісно-смісловий	0,186**	0,164**	0,188**	0,137*	0,134*
ідентифікаційно-груповий	0,074	0,029	0,041	0,008	0,071
ідентифікаційно-особистісний	0,111	0,082	0,057	0,008	0,101

*** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Дослідження встановило, що конативний компонент толерантності педагогів пов'язаний з індексом організаційної культури в цілому ($p < 0,05$) та складовими організаційної культури «робота», «комунікації» ($p < 0,05 - 0,01$). Отже, готовність педагогічних працівників до толерантної взаємодії сприяє розвитку організаційної культури закладу в цілому та вищезгаданих її складових.

Виявлено зв'язок потребово-мотиваційного компонента толерантності педагогічних працівників з індексом організаційної культури в цілому ($p < 0,05$) та складовою «мотивація і мораль» ($p < 0,05$).

Діяльнісно-стильовий компонент толерантності, у свою чергу, пов'язаний з індексом організаційної культури в цілому ($p < 0,001$) та такими складовими організаційної культури ($p < 0,01$): «робота», «комунікації», «управління», «мотивація і мораль». Отримані дані свідчать про значний позитивний вплив толерантного стилю поведінки педагогів на культуру організації в цілому та окремі її складові.

Дослідженням встановлено наявність взаємозв'язку між етико-нормативним компонентом толерантності педагогів й індексом організаційної культури ($p < 0,001$) та складовими організаційної культури «робота», «комунікації», «управління», «мотивація і мораль» ($p < 0,01 - 0,001$). Отже, чим більш розвинутимі є етичні норми членів педагогічного колективу, пов'язані з толерантністю, тим краще організаційна культура закладу в усіх її проявах.

Крім того, значущий кореляційний зв'язок виявлено між особистісно-смісловим компонентом толерантності освітян й індексом організаційної культури ($p < 0,01$) та такими складовими організаційної культури ($p < 0,05 - 0,01$): «робота», «комунікації», «управління», «мотивація і мораль». Тим самим, важливість

для людини встановлення толерантних відносин, коли толерантність виступає як особистісний смисл, сприяє позитивній атмосфері в організації.

Звертає на себе увагу відсутність зв'язку афективного, ціннісно-орієнтаційного, ідентифікаційно-групового та ідентифікаційно-особистісного компонентів толерантності педагогів з індексом та складовими організаційної культури закладів освіти.

Таким чином, найбільш тісний зв'язок встановлено між етико-нормативним, діяльнісно-стильовим, особистісно-смісловим, когнітивним компонентами толерантності педагогічних працівників, з одного боку, й індексом та складовими організаційної культури навчальних закладів, з іншого боку.

Висновки:

1. Найбільш вираженими виявилися компоненти толерантності педагогічних працівників, що проявляються у структурі толерантності як етичні норми, спосіб самоідентифікації та пізнання, вияв емоцій та почуттів, стиль поведінки.

2. Найменш розвинутими є компоненти толерантності педагогів, що проявляються у структурі толерантності як прагнення до встановлення толерантних відносин, толерантність як пріоритетна цінність та особистісний смисл.

3. Найтісніший зв'язок встановлено між етико-нормативним, діяльнісно-стильовим, особистісно-смісловим, когнітивним компонентами толерантності педагогічних працівників, з одного боку, й індексом та складовими організаційної культури навчальних закладів, з іншого боку. Розвиток цих компонентів толерантності педагогічних працівників сприятиме розвитку організаційної культури навчальних закладів у цілому.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі впливу соціально-психологічних, організаційно-професійних та соціально-демографічних чинників на рівень розвитку компонентів толерантності працівників освітніх організацій.

Список використаних джерел

1. Брюховецька О.В. Проблема професійної толерантності керівників освітніх організацій / О.В. Брюховецька // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць / Ун-т менедж. освіти НАПН України / [редкол. : О.Л. Ануфрієва та ін.]. – К., 2005. – Вип. 3 (16) / [голов. ред. В.В. Олійник]. – 2011. – С. 214–219.
2. Вишневецька Л. Особливості формування толерантних відносин студентів у полікультурному середовищі вищого навчального закладу / Л. Вишневецька // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2012. – Випуск LX. – С. 42–48.
3. Ішук О.В. Організаційна культура вищого навчального закладу як чинник становлення професійної ідентичності студентів : автореф. ... канд. психологічних наук, спец. : 19.00.10 – організаційна психологія; економічна психологія / О.В. Ішук. – К. : Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2013. – 20 с.
4. Камерон К. Диагностика и изменение организационной культуры / К. Камерон, Р. Куинн / пер. с англ. под ред. И. В. Андреевой. – СПб. : Питер, 2001. – 320 с.
5. Карамушка Л.М. Психологія організаційної культури (на матеріалі промислових підприємств) : [навч. посіб.] / Л.М. Карамушка, І.І. Сняданко. – К.-Львів : Край, 2010. – 212 с.
6. Карамушка Л.М. Особливості взаємозв'язку толерантності персоналу та складових і видів організаційної культури освітніх організацій / Л.М. Карамушка, К.В. Терещенко // III Всеукраїнський психологічний конгрес з міжнародною участю «Особистість у сучасному світі». – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2014. – С. 239–243.
7. Король Л.Д. Умови та фактори формування міжнаціональної толерантності в молоді / Л.Д. Король // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К.-Алчевськ : ЛАДО, 2013. – Вип. 39. – С. 112–117.
8. Ладанов І.А. Социокультура организации / И.А. Ладанов // Организационное поведение : [хрестоматія] / [ред.-сост. Райгородский Д.Я.]. – Самара : ИД «Бахрах-М», 2006. – С. 120–168.
9. Олпорт Г. Толерантная личность / Г. Олпорт // Национальный психологический журнал. – 2011. – №2(6). – С. 155–159.
10. Орбан-Лембрик Л. Толерантність як основа адекватних взаємин у полікультурному світі / Л. Орбан-Лембрик // Соціальна психологія. – 2008. – №4. – С. 73–85.
11. Полякова В.І. Соціально-психологічні проблеми розвитку гендерної толерантності педагогічних працівників / В.І. Полякова // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К.-Алчевськ : ЛАДО, 2014. – Вип. 40. – С. 156–160.
12. Почебут Л.Г. Кросс-культурная и этническая психология : учебное пособие / Л.Г. Почебут. – СПб. : Питер, 2012. – 336 с.
13. Психодиагностика толерантности личности / под ред. Г.У. Солдатовой, Л.А. Шайгеровой. – М. : Смысл, 2008. – 172 с.
14. Скок А.Г. Стан вивчення змісту та основних компонентів толерантності в психології / А.Г. Скок // Актуальні проблеми психології. Т. 1 : Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : А.С.К., 2005. – Част. 14. – С. 143–147.
15. Хэнди Ч. По ту сторону уверенности. О новом мире внутри и вокруг организаций / Ч. Хэнди. – СПб. : Питер, 2002. – 224 с.
16. Чопей В.С. Толерантність як принцип і основа світоглядної парадигми сучасних студентів / В.С. Чопей // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2012. – № 3-4. – С. 41–49.
17. Шевченко А.М. Оцінка працівниками загальноосвітніх навчальних закладів традиційного та інноваційного типів рівня розвитку організаційної культури / А.М. Шевченко // Актуальні проблеми психології. Т. 1 : Соціальна психологія.

- Психологія управління. Організаційна психологія : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : А.С.К., 2010. – Част. 25. – С. 86–92.
18. Шейн Э.Х. Организационная культура и лидерство / [пер. с англ.] ; под ред. В.А. Спивака / Э.Х. Шейн. – СПб. : Питер, 2002. – 336 с.
19. Hofstede, G. Cultures and Organizations: Software of the Mind / G. Hofstede. – London : McGraw-Hill UK, 1991.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Brjuhovec'ka O.V. Problema profesijnoji tolerantnosti kerivnikov osvithnih organizacij / O.V. Brjuhovec'ka // Visnik pisljadiplomnoji osviti : zb. nauk. prac' / Un-t menedzh. osviti NAPN Ukraini / [redkol. : O.L. Anufrijeva ta in.]. – K., 2005. – Vip. 3 (16) / [golov. red. V.V. Olijnik]. – 2011. – S. 214–219.
2. Vishnevs'ka L. Osoblivosti formuvannja tolerantnih vidnosin studentiv u polikul'turnomu seredovishhi vishhogo navchal'nogo zakladu / L. Vishnevs'ka // Gumanizacija navchal'no-vihovnogo procesu. – 2012. – Vipusk LH. – S. 42–48.
3. Ishhuk O.V. Organizacijna kul'tura vishhogo navchal'nogo zakladu jak chinnik stanovlennja profesijnoji identichnosti studentiv : avtoref. ... kand. psihologichnih nauk, spec. : 19.00.10 – organizacijna psihologija; ekonomichna psihologija / O.V. Ishhuk. – K. : Int psihologiji imeni G. S. Kostjuka NAPN Ukraini, 2013. – 20 s.
4. Kameron K. Diagnostika i izmenenie organizacionnoj kul'tury / K. Kameron, R. Kuinn / per. s angl. pod red. I. V. Andreevoj. – SPb. : Piter, 2001. – 320 s.
5. Karamushka L.M. Psihologija organizacijnoji kul'turi (na materialii promislovihi pidprijemstv) : [navch. posib.] / L.M. Karamushka, I.I. Snjadanko. – K.-L'viv : Kraj, 2010. – 212 s.
6. Karamushka L.M. Osoblivosti vzajemozv'jazku tolerantnosti personalu ta skladovih i vidiv organizacijnoji kul'turi osvithnih organizacij / L.M. Karamushka, K.V. Tereshhenko // III Vseukrajins'kij psihologichnij kongres z mizhnarodnoju uchastju «Osobistist' u suchasnomu sviti». – K. : DP «Informacijno-analitichne agentstvo», 2014. – S. 239–243.
7. Korol' L.D. Umovi ta faktori formuvannja mizhnacional'noji tolerantnosti v molodi / L.D. Korol' // Aktual'ni problemi psihologiji : zb. naukovih prac' Institutu psihologiji imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukraini / [red. kol. : S.D. Maksimenko (gol. red.) ta in.]. – T. I : Organizacijna psihologija. Social'na psihologija. Ekonomichna psihologija / za red. S.D. Maksimenka, L.M. Karamushki. – K.-Alchevs'k : LADO, 2013. – Vip. 39. – S. 112–117.
8. Ladanov I.A. Sociokul'tura organizacij / I.A. Ladanov // Organizacionnoe povedenie : [hrestomatija] / [red.-sost. Rajgorodskij D.Ja.]. – Samara : ID «Bahrah-M», 2006. – S. 120–168.
9. Olport G. Tolerantnaja lichnost' / G. Olport // Nacional'nyj psihologicheskij zhurnal. – 2011. – №2(6). – S. 155–159.
10. Orban-Lembrik L. Tolerantnist' jak osnova adekvatnih vzajemih u polikul'turnomu cviti / L. Orban-Lembrik // Social'na psihologija. – 2008. – №4. – S. 73–85.
11. Poljakova V.I. Social'no-psihologichni problemi rozvitku gendernoji tolerantnosti pedagogichnih pracivnikov / V.I. Poljakova // Aktual'ni problemi psihologiji : zb. naukovih prac' Institutu psihologiji imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukraini / [red. kol. : S.D. Maksimenko (gol. red.) ta in.]. – T. I : Organizacijna psihologija. Social'na psihologija. Ekonomichna psihologija / za red. S.D. Maksimenka, L.M. Karamushki. – K.-Alchevs'k : LADO, 2014. – Vip. 40. – S. 156–160.
12. Pochebut L.G. Kross-kul'turnaja i jetnicheskaja psihologija : uchebnoe posobie / L.G. Pochebut. – SPb. : Piter, 2012. – 336 s.
13. Psihodiagnostika tolerantnosti lichnosti / pod red. G.U. Soldatovoj, L.A. Shajgerovoj. – M. : Smysl, 2008. – 172 s.
14. Skok A.G. Stan vivchennja zmistu ta osnovnih komponentiv tolerantnosti v psihologiji / A.G. Skok // Aktual'ni problemi psihologii. T. 1 : Social'na psihologija. Psihologija upravlinnja. Organizacijna psihologija : zb. nauk. prac' Institutu psihologii im. G.S. Kostjuka APN Ukraini / za red. S.D. Maksimenka, L.M. Karamushki. – K. : A.S.K., 2005. – Chast. 14. – S. 143–147.
15. Hjendi Ch. Po tu storonu uverenosti. O novom mire vnutri i vokrug organizacij / Ch. Hjendi. – SPb. : Piter, 2002. – 224 s.
16. Chozej V.S. Tolerantnist' jak princip i osnova svitogljadnoji paradigmi suchasnih studentiv / V.S. Chozej // Social'na robota v Ukraini: teorija i praktika. – 2012. – № 3-4. – S. 41–49.
17. Shevchenko A.M. Ocinka pracivnikami zagal'noosvithnih navchal'nih zakladiv tradicijnogo ta innovacijnogo tipiv rivnja rozvitku organizacijnoji kul'turi / A.M. Shevchenko // Aktual'ni problemi psihologiji. T. 1 : Social'na psihologija. Psihologija upravlinnja. Organizacijna psihologija : zb. nauk. prac' Institutu psihologiji im. G.S. Kostjuka APN Ukraini / za red. S.D. Maksimenka, L.M. Karamushki. – K. : A.S.K., 2010. – Chast. 25. – S. 86–92.
18. Shejn Je.H. Organizacionnaja kul'tura i liderstvo / [per. s angl.] ; pod red. V.A. Spivaka / Je.H. Shejn. – SPb. : Piter, 2002. – 336 s.
19. Hofstede, G. Cultures and Organizations: Software of the Mind / G. Hofstede. – London : McGraw-Hill UK, 1991.

Tereshchenko, K.V. Distinctive features of relationship between the main components of educationists' tolerance and levels of organizational culture of educational institutions. The author analyzes the importance of development of educationists' tolerance components as a prerequisite of the organizational culture development in educational institutions. The article discusses the results of an empirical investigation of the levels of educationists' tolerance components (affective, cognitive, conative, motivational, activity-and-style, ethical-normative, value, personal-semantic, group-identification, and personal-identification) and their correlations with the components of organizational culture of educational institutions. The most developed were found to be the ethical-normative, personal-identification, cognitive, affective, and activity-and-style components of tolerance whereas the least developed were the motivational, value, and personal-semantic components. The ethical-normative, activity-and-style, personal-semantic, and cognitive components of educationists' tolerance were shown to most tightly correlate with the index and components of organizational culture of educational institutions. It was concluded that the development of the main components of educationists' tolerance could contribute to the development of organizational culture of educational institutions.

Keywords: tolerance, tolerance components, organizational culture, organizational culture index, components of organizational culture, educational institutions.

Відомості про автора

Терещенко Кіра Володимирівна, кандидат психологічних наук, науковий співробітник лабораторії організаційної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Tereshchenko, Kira Volodymyrivna, PhD, researcher, Laboratory of organizational psychology, G.S. Kostyuk Institute of psychology, NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: kirteres@mail.ru